

تغییرات فرزندآوری ایران

محمود مشفق

دکترای جمعیت شناسی و

مدیر گروه جمعیت شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

moshfehgh@atu.ac.ir

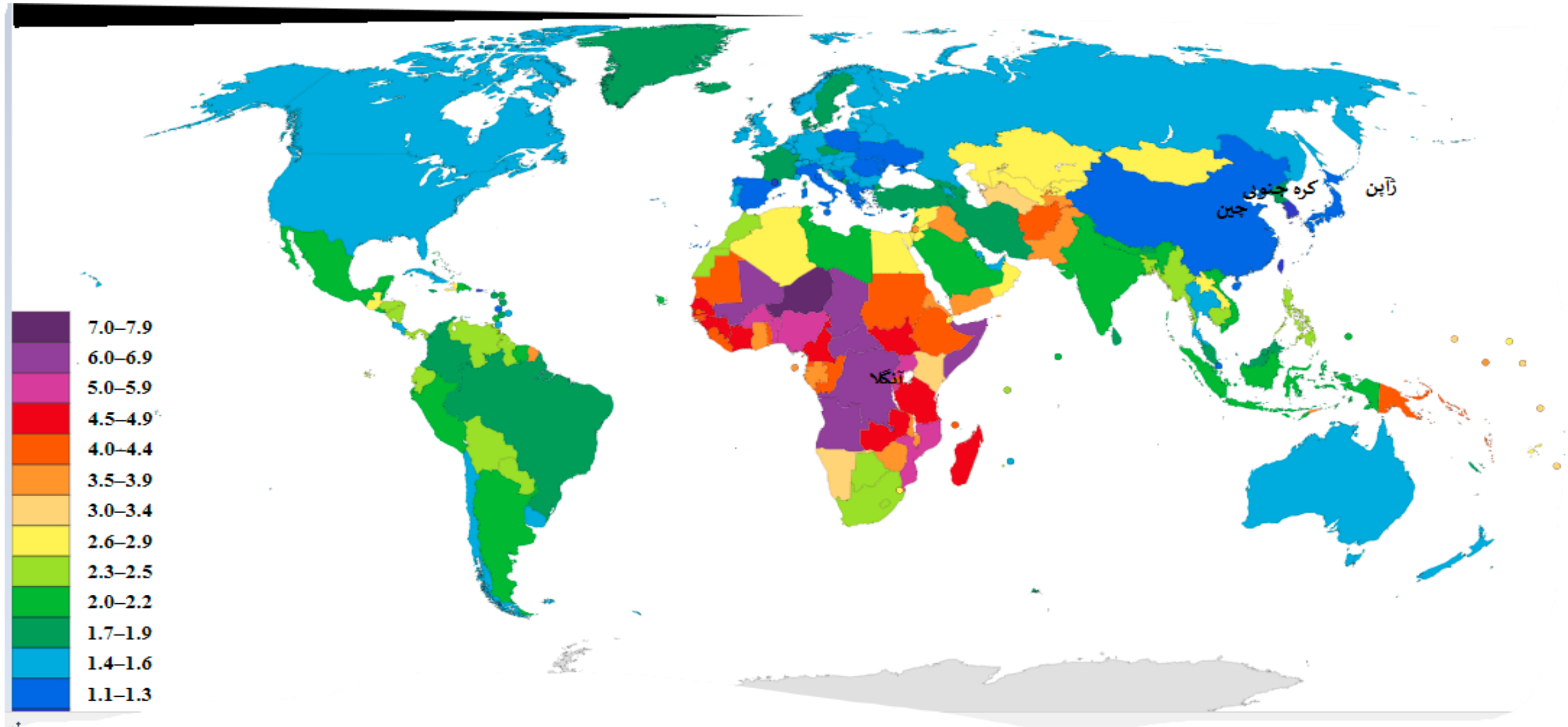
مروری بر مفاهیم باروری

- میزان خام موالید (C.B.R): تعداد تولدها به ازاء هر هزار نفر از کل جمعیت در یک مکان مشخص و در یک سال تقویمی
  - میزان باروری کل (TFR): تعداد بچه های زنده ایی که یک زن در طول دوره باروری خود به دنیا می آورد.
  - بعد خانوار (FZ) : متوسط افرادی که در یک خانوار معمولی زندگی می کنند و از تقسیم تعداد کل جمعیت بر تعداد خانوارها بدست می آید
  - میزان تجدید نسل (GRR): تعداد مادران بالقوه ای که جانشین مادران فعلی می شوند و ضرب میزان باروری کل بر نسبت دختر زائی بدست می آید.
- $GRR = 488 * TFR$
- سطح جانشینی (Replacement Level): میزانی از باروری کل که برای جانشینی نسل ها لازم است، حدود 2.1 بچه می باشد.

سطح میزان باروری کل در شرایط فعلی

- باروری بالا:
- باروری در حال گذار
- باروری سطح جانشینی
- باروری پایین
- باروری خیلی پایین

نقشه میزان باروری کل در جهان

کارکردهای خانواده

- بقاء نسل و تولید مثل
- تأمین احتیاجات جنسی زن و مردی
- استحکام و حفظ تعادل شخصیت بزرگسالان جامعه
- محلی بر آرامش و سکون و تجدید قوای جسمی و ذهنی
- اجتماعی کردن فرزندان و هویت دادن به آنها
- محافظت از فرد در برابر خطرات محیط پیرامون.

تغییر خانواده و اثرات آن بر فرزند آوری

خانواده گسترده: چند نسلی

- حمایت قوی از اعضا
- تنوع توانمندی ها
- پیچیدگی و غنای ارتباطات درون و بیرون نهاد خانواده
- افزایش منابع (اشتراک گذاری)
- توانایی زیاد در انتقال ارزش ها
- توان زیاد بقا و بازتولید نهاد خانواده برای مثال یاریگری مادر بزرگ و پدر بزرگ در نگهداری و تربیت کودک

خانواده هسته ای: تک نسلی و محدود

- خوداتکایی اعضا
- عمومی و غیر تخصصی بودن نقش ها
- ضعف ارتباطات اجتماعی نهاد خانواده
- کمبود منابع نسبت به نیازها
- توانایی کم در انتقال ارزش ها
- ضعف بقا و بازتولید خانواده برای مثال ضرورت اشتغال بانوان برای تأمین مایحتاج خانواده و فقدان کمک در تربیت فرزند

علل اقتصادی تضعیف خانواده

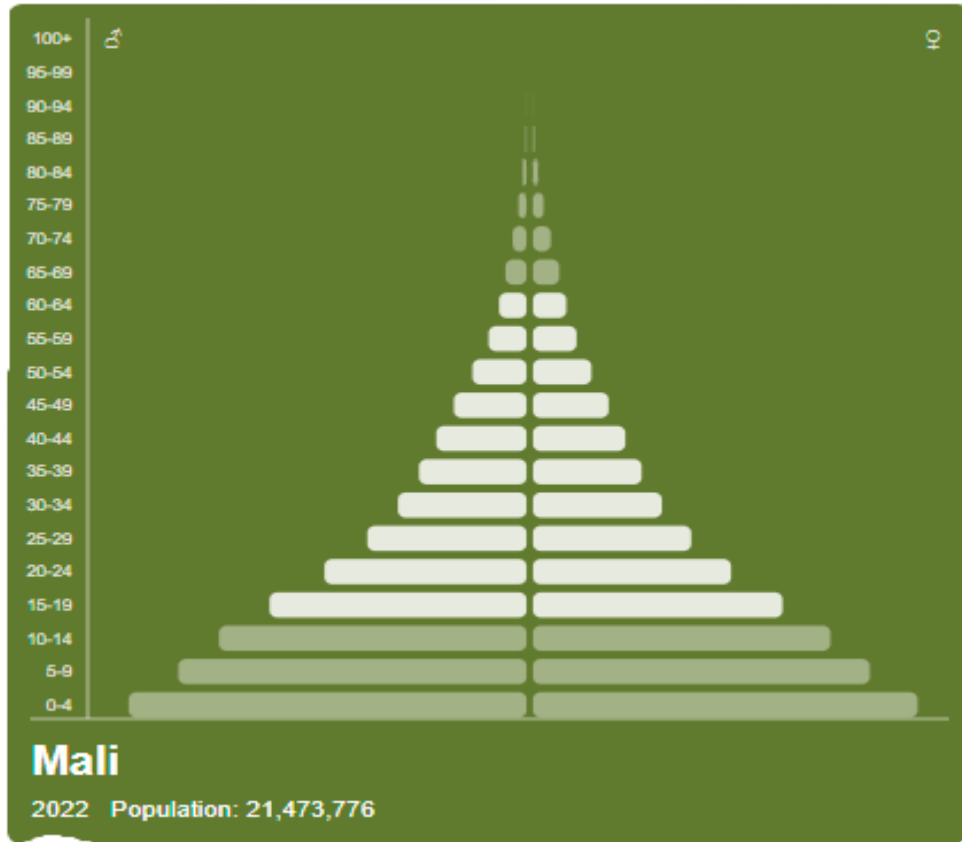
- مشکلات بازار کار و اشتغال
- تخصصی شدن و در نتیجه طولانی شدن دوره تحصیل
- آزادسازی نیروی کار از مشاغل خانگی به مشاغل صنعتی و خدماتی
- مهاجرت‌های روستا - شهری
- صنعتی شدن (از اقتصاد کشاورزی به اقتصاد صنعتی و خدماتی)
- افزایش هزینه کالاهای اساسی بخصوص مسکن
- ناتوانی نهاد اقتصاد در تأمین معاش عمومی

علل اجتماعی و فرهنگی تضعیف خانواده

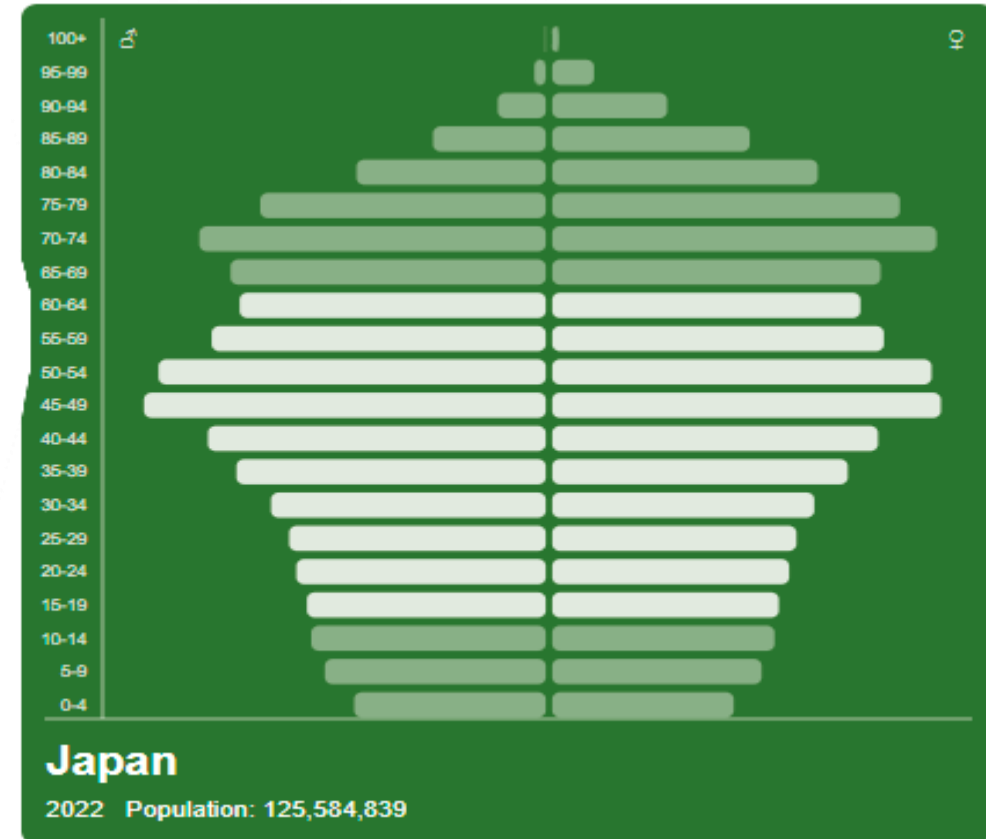
- افزایش رفاه طلبی و مصرف گرایی
- گسترش فردگرایی
- آزادی جنسی
- برابری طلبی
- کم اهمیت شدن ارزش نقش مادری در قیاس با نقش شغلی و اجتماعی زنان
- کاهش دینداری
- ضعف قوانین خانواده

تأثيرات تغييرات سطح باروری بر ساختار سنی جمعیت

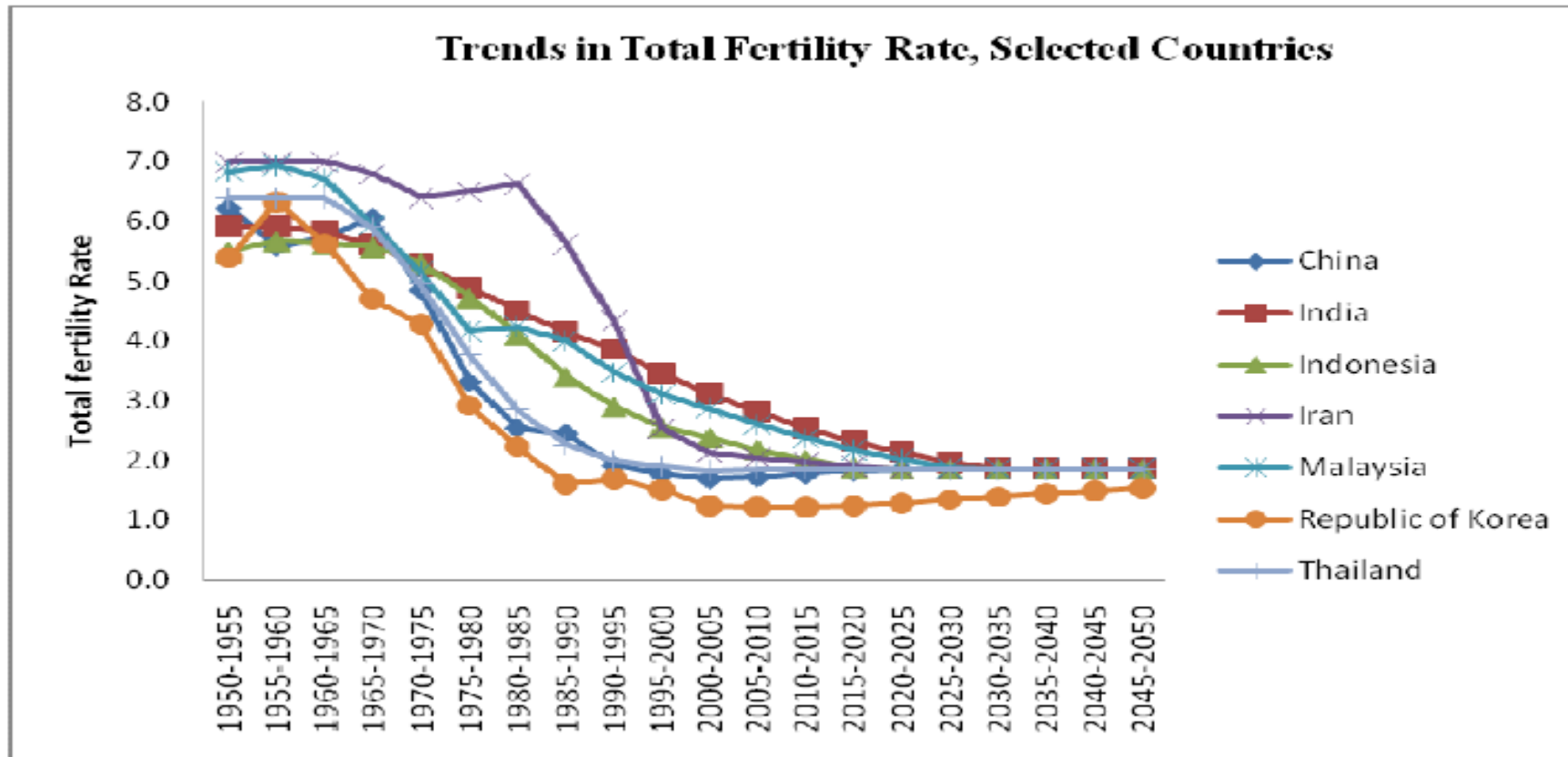

TFR:6

TFR:1.4

گذار باروری در کشورهای آسیایی

تغییرات بعد خانوار در ایران

روند تغییرات متوسط بعد خانوار در جمعیت ایران (۱۳۳۵-۱۳۹۰)

سال	متوسط بعد خانوار
1335	4.76
1345	4.99
1355	5.02
1365	5.11
1375	4.84
1385	4.03
1390	3.55

مأخذ: مرکز آمار ایران

تغییرات بعد خانوار در استانهای کشور

نام استان	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵
کل کشور	۵/۱۱	۴/۸۴	۴/۰۳	۳/۰۰
آذربایجان شرقی	۵/۵۰	۴/۷۸	۳/۹۵	۳/۲۰
آذربایجان غربی	۵/۶۳	۵/۳۰	۴/۳۸	۳/۴۹
اردبیل	×	۵/۴۶	۴/۳۶	۳/۳۷
اصفهان	۴/۷۶	۴/۴۱	۳/۷۲	۳/۱۹
البرز	×	×	×	۳/۱۷
ایلام	۵/۸۹	۵/۹۲	۴/۸۹	۳/۶۴
بوشهر	۵/۶۶	۵/۶۲	۴/۶۶	۳/۶۱
تهران	۴/۵۷	۴/۳۱	۳/۶۰	۳/۰۹
چهارمحال و بختیاری ..	۵/۵۲	۵/۳۱	۴/۴۱	۳/۵۰
خراسان جنوبی	×	×	۳/۹۸	۳/۴۳
خراسان رضوی	۴/۸۵	۴/۷۱	۳/۹۲	۳/۳۲
خراسان شمالی	×	×	۴/۰۶	۳/۳۹
خوزستان	۵/۹۶	۵/۸۱	۴/۹۳	۳/۶۸
زنجان	۵/۱۹	۵/۰۹	۴/۰۹	۳/۲۸
سمنان	۴/۵۷	۴/۳۶	۳/۶۸	۳/۲۶
سیستان و بلوچستان ...	۵/۴۱	۵/۹۰	۵/۱۲	۳/۹۴
فارس	۵/۲۸	۵/۰۵	۴/۲۴	۳/۳۶
قزوین	×	×	۳/۸۸	۳/۲۱
قم	×	۴/۸۰	۳/۹۹	۳/۳۷
کردستان	۵/۵۳	۵/۲۵	۴/۲۶	۳/۴۰
کرمان	۵/۱۳	۵/۰۸	۴/۳۱	۳/۳۹
کرمانشاه	۵/۳۴	۵/۱۳	۴/۲۲	۳/۳۸
کهگیلویه و بویراحمد ...	۵/۷۸	۵/۸۵	۵/۰۱	۳/۸۳
گلستان	×	×	۴/۲۵	۳/۴۰
گیلان	۵/۰۱	۴/۳۸	۳/۵۹	۳/۹۷
لرستان	۵/۶۴	۵/۵۲	۴/۴۷	۳/۴۶
مازندران	۵/۴۰	۴/۸۱	۳/۷۳	۳/۰۳
مرکزی	۴/۹۲	۴/۵۲	۳/۷۱	۳/۱۴
هرمزگان	۵/۱۳	۵/۴۴	۴/۶۱	۳/۶۰
همدان	۵/۲۲	۴/۹۰	۳/۹۸	۳/۲۳
یزد	۴/۶	۴/۴۹	۳/۸۲	۳/۳۴

روند تحولات باروری در ایران

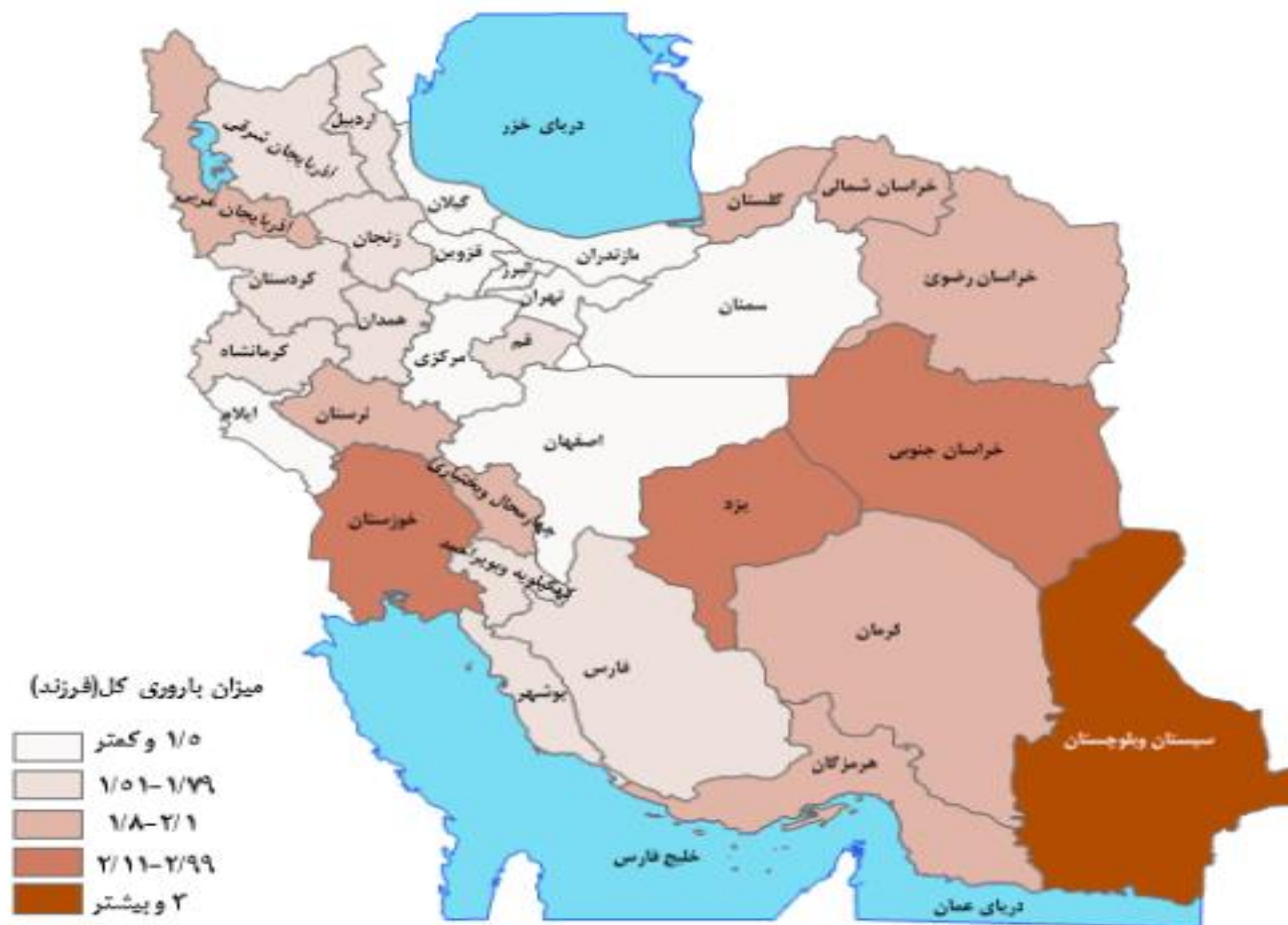
سال	میزان باروری کل	میزان تجدید نسل ناخالص
1335	7	3.4
1345	6.9	3.4
1355	5.9	2.9
1365	6.2	3
1375	2.5	1.2
1385	1.9	0.9
1390	1.7	0.8

منبع: عباسی شوازی ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰

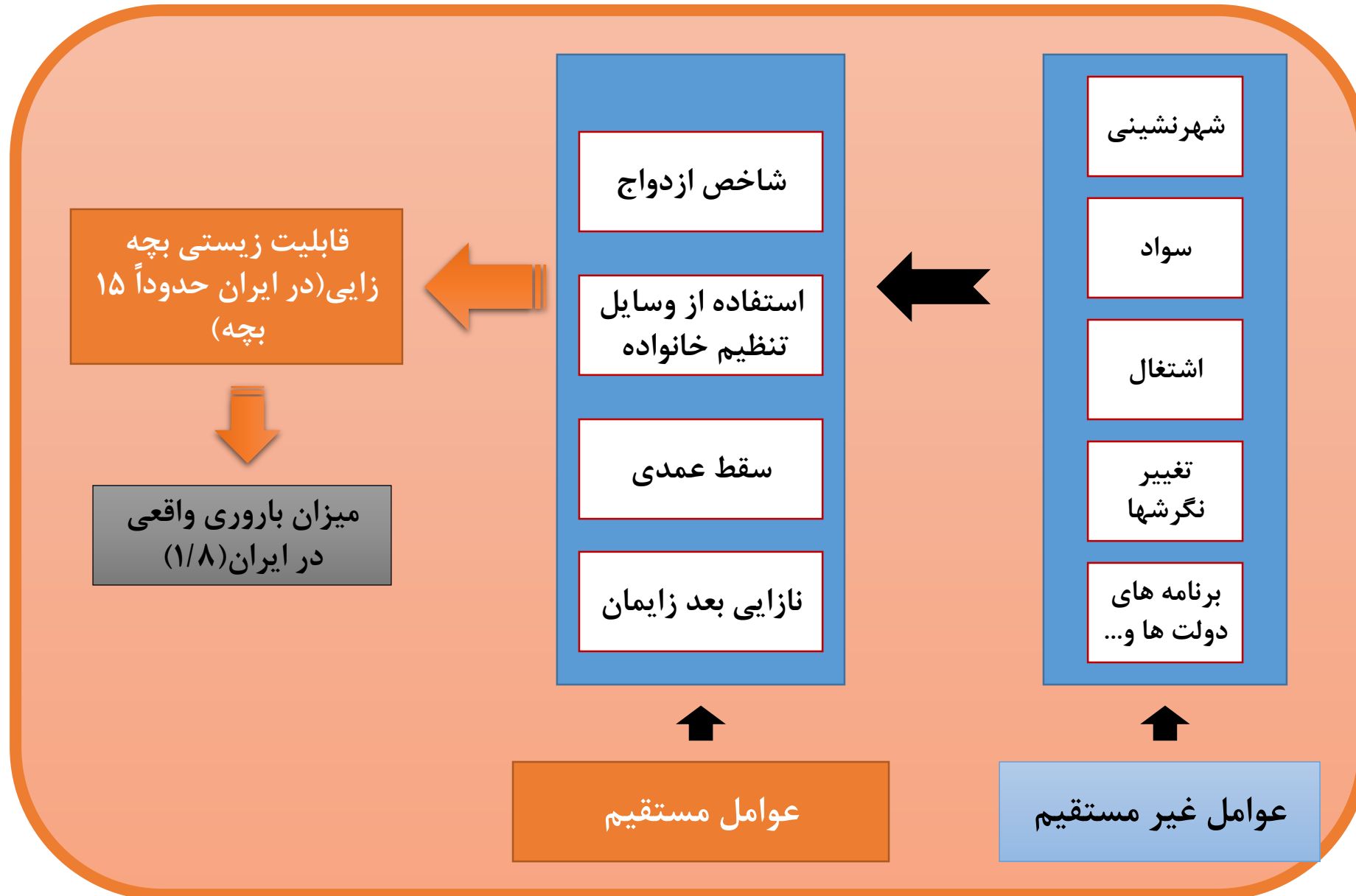
سطوح میزان باروری کل در استانهای کشور

شرح	تعداد استان	اسامی استان ها
باروری بسیار پایین	۱,۳ و کمتر	گیلان، مازندران، البرز، سمنان، تهران
باروری پایین	بین ۱,۳۱ تا ۱,۵	مرکزی، اصفهان، قزوین، ایلام
باروری کمتر از سطح جانشینی	بین ۱,۵۱ تا ۲,۰۹	کرمانشاه، کردستان، آذربایجان شرقی، فارس، همدان، بوشهر، اردبیل، زنجان، کهگیلویه و بویر احمد، قم کرمان، لرستان، آذربایجان غربی، چهارمحال و بختیاری هرمزگان، گلستان، خراسان رضوی، خراسان شمالی
سطح جانشینی	۲,۱	-
بالتر از سطح جانشینی	۲,۱۱ و بیشتر	یزد، خوزستان، خراسان جنوبی، سیستان و بلوچستان

میزان باروری کل جمعیت: ۱۳۹۹

قابلیت باروری و تعیین کننده های آن از نظر (بونگارت و پوتر، ۱۹۸۴)

برخی دیگر از نظریات در خصوص کاهش فرزند آوری

- نظریه جریان ثرت: کالدول مهمترین عامل همگانی شدن آموزش همگانی
- برابری جنسی: مک دونالد

عوامل کاهش سریع میزان باروری و رسیدن آن به ۱/۸ بچه برای مادر در ایران با توجه به پارامترهای مدل

❖ دخالت علمای مذهبی

❖ دخالت دولت

❖ افزایش میزان باسوادی زنان (۵۲٪ در سال ۱۳۶۵ و ۸۰٪ در سال ۱۳۸۵ برای زنان)

❖ توسعه شهرنشینی (۶۰٪ در سال ۱۳۶۵ و ۶۸٪ در سال ۱۳۸۵)

❖ افزایش سن ازدواج (به ترتیب برای مردان و زنان ۲۴ و ۱۹/۷ در سال ۱۳۶۵ و ۲۶/۵ و ۲۳/۱ در سال ۱۳۸۵)

❖ توسعه اشتغال زنان (۶/۱ درصد در سال ۱۳۶۵ و ۹/۵ درصد در سال ۱۳۸۵)

❖ گرایش زنان به تحصیلات و آموزش عالی (۴/۷٪ درصد در سال ۱۳۶۵ و ۲۰٪ درصد در سال ۱۳۸۵)

❖ تعداد جمعیت با تحصیلات عالی نسبت به هر ۱۰۰۰ نفر (۱۱۸۹ نفر در سال ۱۳۶۵ و ۶۱۴۳ نفر در سال ۱۳۸۵ برای زنان)

❖ تغییر در کارکرد خانواده (گسترش نهادهای دولتی و نیمه دولتی و غیرانتفاعی در عرصه رفاه اجتماعی که برخی از کارکردهای سابق خانواده را عهده دار شده اند).

❖ کاهش فاصله طبقاتی (توزیع بهتر درآمد)

پیامدهای کاهش باروری

- سالمندی جمعیت
- کاهش حجم جمعیت در سن کار
- کاهش توان تجدید نسل
- منفی شدن نرخ رشد جمعیت

بونگارت (۱۹۹۷) می گوید در پایان مرحله گذار اول جمعیتی رشد طبیعی جمعیت به سه شرط به رشد صفر و منفی میل می کند:

1. سطوح باروری به کمتر از سطح جانشینی میل کنند (میزان باروری کل کمتر از ۲/۱).

2. ساختار سنی جمعیت به سالخوردگی میل کند.

3. کاهش مرگ و میر متوقف شود (Bonggarts, 1997).

بررسی سیاست‌های باروری در جهان

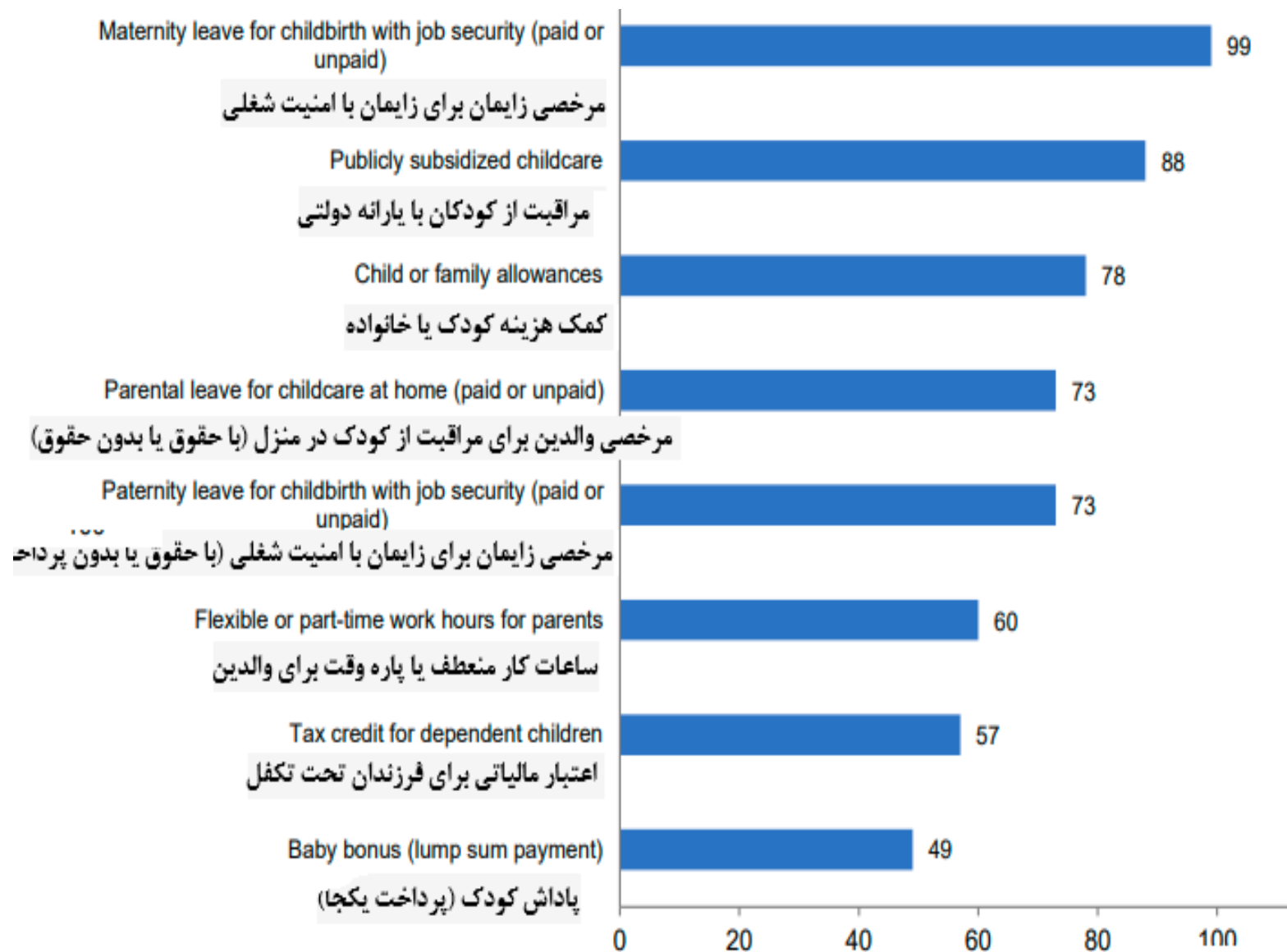
سیاست های مربوط به سطح باروری کنونی کشورها یا
مناطق، بر اساس منطقه، 2015-2019

Region	Policies concerning the present level of fertility				Total
	(Number of countries or areas)				
	Raise	Lower	Maintain current levels	No official policy	
Sub-Saharan Africa	3	35	2	8	48
Northern Africa and Western Asia	9	6	4	5	24
Central and Southern Asia	4	7		3	14
Eastern and South-Eastern Asia	7	3	1	5	16
Latin America and the Caribbean	3	8	6	16	33
Europe and Northern America	27	1	4	14	46
Australia and New Zealand				2	2
Oceania*	2	9	2	1	14
World	55	69	19	54	197

Source: World Population Policies Database, available at www.un.org/development/desa/pd/data/world-population-policies.

* Oceania excluding Australia and New Zealand.

درصد دولت ها در کشورهای کم باروری با اقدامات سیاستی برای بهبود تعادل
کار/خانواده، 2015-2019

سیاستهای جدید فرزندآوری و خانواده

- سیاستهای ابلاغی مقام معظم رهبری درباره جمعیت
- قانون جوانی جمعیت و تعالی خانواده که عمدتاً بر ابعاد رفاهی تاکید دارد

عوامل موثر بر تقویت خانواده جهت افزایش فرزندآوری

- اصلاح الگوی آموزش: آموزش برای زندگی
- کاهش طول تحصیل برای ورود به بازار کار
- حل مساله سربازی جهت حصول سریع تر استقلال اقتصادی
- اصلاح الگوی اشتغال برای افزایش پایداری شغلی مادران
- الگوهای جدید تسهیلگری ازدواج در زندگی شهری
- گسترش پوشش رفاهی برای زندگی خانوادگی (نقطه تمرکز قانون جوانی جمعیت)

رویکرد دینی به تداوم و پایداری خانواده و فرزندآوری

- افزایش امید، توکل و رضایتمندی
- افزایش تمایل به زندگی خانوادگی، مادری و فرزندآوری
- نهادینه سازی و قاعده مندسازی مناسبات زناشویی برای کاهش تجرد
- ترویج و تسهیل ازدواج آسان و آموزش ازدواج صحیح و موفق
- تبلیغ صحیح برای فرزندآوری به عنوان کار خیر، جلب رزق یا جهاد
- تقویت نهاد خانواده از طریق تحکیم پیوندهای اجتماعی
- کاهش تمایل به سقط جنین